

Iroda BERDIYEVA,

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti tayanch doktoranti

E-mail: irodaberdiyeva701@gmail.com

Tel.: (97) 772-50-07

O'zDSMI rektori, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor v.b. E.U.Shermanov taqrizi asosida

YOSH AVLODNI MILLIY QADRIYATLARGA HURMAT RUHIDA TARBİYALASHDA MEDIATA'LIMNING O'RNI

Annotatsiya

Maqolada yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda mediata'limning ahamiyati haqida batafsil tahlil qilingan. Shu bilan birga, qadriyatning mohiyatiga ham to'qalib o'tilgan. Ayniqsa, Yangi O'zbekiston yoshlarini tarbiyalashda mediata'limning e'tibor qaratish zarur bo'lgan jihatlari urg'u berilgan.

Kalit so'zlar: Qadriyat tushunchasi, mediata'lim, tarbiya, an'analar, yoshlar tarbiyasi, axborot makoni.

РОЛЬ МЕДИАОБРАЗОВАНИЯ В ВОСПИТАНИИ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ С УВАЖЕНИЕМ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Аннотация

В статье подробно анализируется значение медиаобразования в воспитании молодого поколения в духе уважения к национальным ценностям. При этом была затронута и сущность стоимости. В частности, было уделено внимание аспектам медиаобразования, на которые необходимо обратить внимание в воспитании молодежи Нового Узбекистана.

Ключевые слова: Концепция ценности, медиаобразование, образование, традиции, образование молодежи, информационное пространство.

THE ROLE OF MEDIA EDUCATION IN EDUCATING YOUNG GENERATION WITH RESPECT FOR NATIONAL VALUES

Annotation

The article analyzes in detail the importance of media education in raising the young generation in the spirit of respect for national values. At the same time, the essence of value was also touched upon. In particular, attention was given to the aspects of media education that need to be paid attention to in the education of young people of New Uzbekistan.

Key words: Concept of value, media education, education, traditions, youth education, information space.

Kirish. Dunyoda axborot makonining globallashuvi, ochiqligi va ommaviy kommunikatsiyaning kuchayishi integratsiyalashgan mediata'lim muhitida ta'lim oluvchilarning intellektual rivojlanishini ta'minlash imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Yevropa davlatlari, AQSh, Avstraliya va Rossiya kabi rivojlangan xorijiy mamlakatlarda mediata'lim, shaxs rivojlanishida media bilan muloqot madaniyati, ijodiy, kommunikativ qobiliyat, tahliliy-tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini shakllantirish medisavodxonlikni egallash imkonini berdi. Shu bois fan-ta'lim-ishlab chiqarish integratsiyasi sharoitida o'quvchilarni mediata'lim muhitida zamonaviy kasb sohasiga yo'naltirishning innovatsion usullari va texnologiyalaridan foydalanishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Har bir jamiyatning kelajagi uning ajralmas qismi va hayotiy zarurati bo'lgan ta'lim tizimining qay darajada rivojlanganligi bilan belgilanadi. Bugungi kunda mustaqil taraqqiyot yo'lidan borayotgan borayotgan mamlakatimizning uzluksiz ta'lim tizimini isloh qilish va takomillashtirish, yangi sifat bosqichiga ko'tarish, unga ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy qilish hamda ta'lim samaradorligini oshirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Shaxs ta'lim xizmatlarining ishlab chiqaruvchisi sifatida bilim va tajribani talaba (yoki o'quvchi)ga uzatishda, moddiy ishlab chiqarish muhiti sharoitida, shuningdek, fan, madaniyat va xizmatlar ko'rsatish sohaslarida ishtirok etadi. Shu sababli, ta'limning belgilangan vazifalaridan biri yuqori saviyada o'qitishni ta'minlash va malakali kadrlarni zamonaviy ta'lim dasturlari asosida tayyorlashdan iborat. Ta'lim muassasasi o'sib kelayotgan shaxsni o'qitish jarayonida ularga ta'lim olish sharoitlarini yaratadi[1:93].

Bugun jahon axborot makonining tobora tez sur'atlar bilan rivojlanib borayotgani mediata'limni yanada takomillashtirish, sohada kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash, ularning kasb mahoratini muttasil oshirib borishni taqozo qilmoqda. Jamiyat hayotining deyarli barcha sohaslarini, shu jumladan, ta'limni rivojlanishini "media" (ya'ni: televidenie, radio, kinematograf, ommaviy nashrlar, kompyuter axborot tizimlari) siz tasavvur qilish qiyin. Axborot makonini globallashuvi va uning "ochiqligi" zaminida yangi bilimlar, faktlar, qarashlar, konsepsiyalarning oqimi shiddat bilan ortib bormoqda va ommaviy axborot kommunikatsiyalari orqali berilayotgan axborotlardan foydalanish muammosi paydo bo'lmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. "Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarning tez taraqqiy etishi natijasida "media" atamasi paydo bo'ldi. "Media" atamasi lotin tilidan (media, medium so'zidan) olinib, qo'llanma, vositachi ma'nolarini anglatadi. Media – bu jamiyatda to'g'ri va aylanma kommunikativ aloqa tizimi bo'lib, insonlar bilan vaqtincha o'zaro aloqadorlikni yuzaga keltiruvchi va ularni qiziqitiruvchi, chalg'ituvchi makondir. Mediata'lim hozirgi davrda shaxsning ommaviy axborot vositalari orqali rivojlanish jarayonini anglatadi. Yevropa Ittifoqi hujjatlariga ko'ra, mediata'lim – (media education) bo'lib, olingan ma'lumotlar asosida o'z fikrlarini bildira oladigan mas'uliyatli talabalarni tarbiyalash uchun ommaviy axborot vositalariga tanqidiy va puxta o'ylangan munosabat sifatida rivojlanishga yo'naltirilgan ta'lim. Bu bo'lajak muhandislarga mutaxassislik yuzasidan kerakli axborotlardan foydalanish va ularni tahlil qilishni aniqlash imkonini beradi[2:12].

Jahon mediapedagogikasida medianing tarbiyaviy ijodiy usullaridan foydalanish yo'lga qo'yilgan. Mediata'lim usullari asosan quyidagi muhim bosqichlarga bo'linadi;

Media nazariyasi, uning tarixi, strukturasi hamda tili haqida bilim olish (o'qitish media texnologiyasi);

Mediamatnlarni qabul qilishni rivojlantirish "o'qish, anglash, tasavvurni faollashtirish, xotirani rivojlantirish, fikrni turli usullarini rivojlantirish" (kritik, ijodiy, intuitiv hamda obraz yaratish).

Mediata'lim faoliyatini olib borish uchun ma'lum bir professional bilim ko'nikma va ko'rsatgichlariga ega bo'lish lozim:

Maxsus yo'naltirilgan mediata'lim sohasida nazariy bilimlar hamda eng so'nggi axborotlarga ega bo'lish darajasi[3];

Mediata'lim esa yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda kata ahamiyatga ega bo'lmoqda. Sababi, qadriyat ancha keng ilmiy tadqiqot talab qiladigan keng mohiyatga egadir.

"Qadriyat – voqealardagi muayyan hodisalarning umuminsoniy, ijtimoiy-axloqiy, madaniy-ma'naviy ahamiyatini ko'rsatish uchun qo'llanadigan tushuncha", – degan ta'riflar berilgan. Bu esa, o'z navbatida, qadriyatlarining ahamiyatini ko'rsatmoqda. Milliy qadriyatlar – millat uchun ahamiyatga ega bo'lgan etnik jihat va xususiyatlar bilan bog'liq xoslik shaklidir. Dunyoda o'ziga xos qadriyatlari bo'lmagan millat yo'q. Milliy qadriyatlar millatning tarixi, yashash tarzi, ma'naviyati, madaniyati bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi[3]. Mediata'lim esa jamiyat taraqqiyoti bilan bilvosita bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan mediata'limni yoshlar tarbiyasidagi ko'lamini kengaytirish zarurati paydo bo'lmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Mediasavodxonlik tushunchasi borasida turli xil fikrlar mavjud bo'lib, AQShning Jamiyat xususidagi xalqaro entsiklopediyasida qayd etilishicha, "Mediasavodxonlik" (media literacy) inson jamiyatdagi fuqaro sifatidagi mas'uliyatini his qilgan holda faol va savodli bo'lishi, mediamatnlarni qabul qilishni oladi, yaratishi, tahlil eta olishi va baholashi, zamonaviy mediani ijtimoiy-madaniy va siyosiy mazmunini tushuna olishi demakdir. Londonning Qirollik universiteti professori S.Fayrstounning fikriga ko'ra esa, mediasavodxonlik harakat bo'lib, uning asosiy vazifasi insonlarni audiovizual va bosma matnlarning madaniy ahamiyatini tushunish, yaratish va baholashga undashdan iborat.

Ingliz siyosatshunosi R.Kibey esa mediasavodxonlikni turli xil shakllarda ma'lumotlarni uzatish, ularni tahlil etish va baholash deb tushunadi. M.Guetterz esa multimediasavodxonligi o'z ichiga multimedia hujjatlarini shakllantirishga qaratilgan tillarni bilish, axborotni qayta ishlashga qaratilgan qurilma va usullardan foydalana olish, yangi multimedia texnologiyalarini bilish va ularni baholay olish, mediamatnlarni tanqidiy qabul qilishni oladi, deydi. Fikrimizcha, mediasavodxonlik yuqorida bildirilgan fikrlar bilan birgalikda ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladigan barcha axborotga tanqidiy qarash, ularga xolis yondashish va har bir uzatilayotgan axborotni saralashda ongli ravishda yondashish hamdir. Mediasavodxonlikning maqsadi har bir medianing ustuvorliklari va kamchiliklarini tushungan holda ular tomonidan tarqatilayotgan axborotni saralay bilish va zarurini qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish bo'lsa, asosiy vazifasi insonlar tomonidan iste'mol qilinadigan har qanday axborotning manipulyativ kuchini anglagan holda undan chegaralanishdir[5].

Mediata'limning jamiyat hayotidagi o'rni va uni ta'lim sohasiga keng joriy etish yoshlarni globallashtirishning salbiy ta'siridan asrash, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan yoshlarga oid davlat siyosatining asoslarini ularga keng tushuntirish, yoshlarimizning ongu shuuriga milliy qadriyatlarga ehtirom tuyg'usini singdirishga xizmat qiladi.

Qadriyat "inson va jamiyat ma'naviyatining tarkibiy qismi, olamdagi voqealar, hodisalar, jarayonlar, holatlar, sifatlar, talab va tartiblarning qadrini ifodalash uchun ishlatiladigan tushuncha"dir[6].

G'ulomxon G'ofurov milliy an'analarga bag'ishlangan maqolalaridan birida milliy qadriyatlarining quyidagi ko'rinishlarini tilga olgan: 1) tabiiy qadriyatlar; 2) iqtisodiy qadriyatlar; 3) ijtimoiy-siyosiy qadriyatlar; 4) ma'naviy qadriyatlar; 5) axloqiy qadriyatlar. Jumladan, "Ota-bobolarimiz ilm o'rgatish bilan birga farzandlarimizga avloddan-avlodga o'tib kelayotgan milliy-ma'naviy, axloqiy qadriyatlarni singdirganlar[7:6].

Tahlil va natijalar. Bugungi kunda mediata'lim dunyoning ko'plab rivojlangan mamlakatlaridagi ilmiy markazlar tomonidan o'rganilmoqda. Mediata'limdan ko'zlangan maqsad esa yosh avlod mediasavodxonligini shakllantirishdir. Shu boisdan ham nufuzli ilmiy tadqiqot markazlarida jamiyat xavfsizligi va barqarorligini ta'minlashda mediata'limning imkoniyatlari va raqamli OAV tushunchalarini ilmiy jihatdan yoritish va tadqiq qilish ko'lamini aniqlashga alohida e'tibor qaratilgan. Demak, aytish mumkinki, boshqa sohalar qatori jahon siyosatshunoslik fani tizimida rejalashtirilayotgan ilmiy tadqiqot maqsadlari, usullari va natijalarini O'zbekiston mediata'lim tizimiga tadbiiq qilish kelajakda xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlashda o'z samarasini beradi. Ushbu muammolarni o'rganish uchun "aqliy markazlar", "xalqaro reyting agentliklari" tomonidan ishlab chiqilgan vazifalarni jamiyat hayotiga tadbiiq qilish muhim ahamiyatga ega.

Mediata'lim – bu ta'limning yangi yo'nalishi, media va kommunikatsiya sohasidagi zamonaviy ta'lim shakli. Shuni ta'kidlash kerakki, boshqa sohalar qatori, siyosiy fanlar tizimida mediata'limni rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda[8:5].

Hozirda milliy-ma'naviy, axloqiy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirishda mediata'lim ham katta ahamiyat kasb etmoqda. Media sohasidagi eng nufuzli tadqiqotchilarning tadqiqot natijalariga asoslanib shuni ta'kidlash mumkinki, ommaviy axborot vositalari tomonidan manipulyatsiya obyekt bo'lib ko'proq yoshlar tanlanadi, chunki:

- ular axborotning muhim qismini, to'liq idrok etmaydilar, chunki ular hali uni idrok etishga tayyor emaslar;
- ular xabarlarining ma'nosini yoki bir nechta ma'noga ega bo'lishi mumkinligini qisman tushunadilar;
- ular ommaviy axborot vositalariga nisbatan nafaol pozitsiyani egallaydilar, o'zlarini ularning ta'siridan qanday himoya qilishni bilmaydilar va ko'pincha bunday himoya zarurligini tushunmaydilar[9].

Jahonning yetakchi ilmiy-tadqiqot markazlarida yoshlarni tarbiyalashning innovatsion va pragmatik muammolari, zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonlarini axboratlashtirish, axborotlarni qabul qilishning pedagogik va psixologik asoslari hamda ta'limni axborotlashtirish sharoitida o'quvchilar ma'naviyatini shakllantirish, masofaviy ta'limni amalga oshirish, mediata'lim texnologiyalarining didaktik va tarbiyaviy imkoniyatlarini rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. O'quvchilarning media savodxonligini va ta'lim muassasalarining standart media ta'minotini rivojlantirish, ularning Web-brauzerlar, ilmiy matn bilan ishlash kompetentligini takomillashtirish, mediata'lim texnologiyalari vositasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviy tarbiyasini shakllantirishga doir masalalar yechimini hal etilishi bilan bevosita bog'liqdir[10].

Xulosa va takliflar. Yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda mediata'limning dolzarbligini qulayligi uning harakatchan va mobilligidadir. Hozirda ijtimoiy hayot dinamikligi innovatsion izlanishlarga ehtiyoj tug'diradi, kadrlarimizni harakatchan, mobil, taraqqiyot talablariga muvofiqlashtirish yashashga undaydi[11]. Insoniyat foydadan ko'ra qadriyatni, qiymatdan ko'ra qadriyatni ustuvor biladigan zamonlar yaqinlashib kelmoqda. Agar odam zoti sayyoramizda yashagan ilk davridan boshlab foyda, qiymat va qo'shimcha qiymatdan ko'ra, qadriyatni ustuvor bilganida, yer yuzining manzarasi butunlay boshqacha bo'lgan, insoniyatni esa ekologik bo'ronlar, urush xavfi va ma'naviy tanazzul kabi umumbashariy muammolar kutib turmagan bo'lar edi!

Foyda va qiymat, so'ngra esa qo'shimcha qiymat va kapital inson hayotining barcha jabhalarida ustuvor tushunchalarga aylanishi uchun odamzot naslining ne-ne avlodlari olamga kelib ketmadi deysiz. Bugungi kunga kelib, insoniyat yana koinot, olam, bashariyat, tabiat va odamzot naslining uyg'unligini saqlab qolish uchun qadr va qadriyat ham zarurroq ekanligini asta-sekin anglay boshladi[12].

Aslida, bashariyatni asrashda milliy qadriyatlar benihoya o‘rin tutadi. Mediata‘limning a‘nanaviy ta‘lim taraqqiyotiga qo‘shadigan metodlari nihoyatda katta. Zamonaviy dunyoni ommaviy axborot vositalarisiz tasavvur qilish qiyin bo‘lgani kabi ta‘lim jarayonlarida mediata‘lim unsurlaridan ko‘proq foydalanishimiz kerak.

Dunyo taraqqiyoti va bozor iqtisodiyotiga mos ijtimoiy-iqtisodiy siyosatni shakllantirish – zamon talablariga javob beradigan, yuqori malakali muhandislar tayyorlash jarayonlari samaradorligini ta‘minlovchi ta‘lim mazmunini takomillashtirishni taqozo etmoqda. Shu bois, muhandislarning texnologik kompetentligini shakllantirishga xizmat qiluvchi uzluksiz ta‘lim mazmunini yangilash, o‘qitishning innovatsion shakl va metodlari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyotga keng joriy etish zaruratini shakllantirish bugungi kunda oliy ta‘lim muassasalarida ta‘lim sifatini oshirishga, ta‘lim bosqichlarining o‘zaro uzviyligi va uzluksizligini ta‘minlash bo‘yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jahon taraqqiyotining asosiy tendensiyalari orasida axborot jamiyatiga o‘tish muhim vazifa hisoblanadi, ya‘ni, ommaviy axborot (media) vositalarining jamiyat hayotining barcha jabhalariga ta‘siri dolzarb muammo hisoblanadi.

Talabalar faoliyatiga o‘yin, mehnat, san‘at, bilim hamisha xosdir. Shu sababli, pedagoglar talabalarning ushbu turdagi faoliyatini sun‘iy emas, balki ular bilan birgalikda qo‘llab-quvvatlashi kerak. Pedagogning talabalar bilan birgalikdagi faoliyatini tashkil qilish va jamoaviy ijodiy ishni o‘tkazish, qisqa muddatda tarbiyaviy ishlarni olib borish ulardan kasbiy bilim, pedagogik mahoratga, dars jarayonlarida mediata‘limi qo‘llashda yaxshi samara eradi. Bir so‘z bilan aytganda, ta‘lim jarayoniga yangicha yondashib, ijodkorlik, bunyodkorlik, mediata‘lim vositalari tatbiq etilsagina ta‘lim samarasi yangi bosqichga ko‘tariladi. Mediata‘lim vositalari orqali ta‘lim jarayonida

yoshlarning dars jarayonida zamonaviy media manbalariga bo‘lgan talabi, istak-xohishi va darsni tushunish imkoniyatlari ortadi;

Mediata‘lim vositalari orqali bilimlarini mustaqil egallash malakalari shakllanadi;

Ovozni eshitish, video mahsulotlarini ko‘rish orqali tasavvuri boyib, o‘qigan mavzusini ko‘rish orqali o‘qishga yanada qiziqishi ortadi;

erkin va kreativ fikrlash malakasi shakllanadi;

ta‘lim va tarbiya jarayonini tezroq o‘zlashtiradi.

ADABIYOTLAR

1. Ishmuhammedov R. Abduqodirov A. Pardayev A. Ta‘limda innovatsion texnologiyalar. -T.: Iste‘dod, 2008.- 180 b.
2. Xudoykulov R. Bo‘lajak muhandislarda texnologik kompetentlikni mediata‘lim vositalari asosida rivojlantirish metodikasini takomillashtirish. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi Avtoreferati. – Qarshi, TerMTI. – 52 b.
3. Mahmudova N. Mediata‘lim texnologiyasi asosida ta‘lim sifatini oshirish imkoniyatlari. “Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya” nomli ilmiy, masofaviy, onlayn konferensiya (108-115 b).
4. Farmonova, M. Qadriyatlar–ma‘naviy kamolot asosi. – Toshkent: “Tasvir nashriyot uyi”, 2019, 36 b.
5. <https://uzhurriyat.uz/2016/04/05/mediasavodxonlik-va-u-nima-uchun-kerak/>
6. Umarova N. Yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat ruhida tarbiyalash – davr talabi// konf. Nomoddiy madaniy meros va etnomadaniy qadriyatlar. – Toshkent.: Navro‘z. 2014. – 190. (97-100 b).
7. Farmonova M. Qadriyatlar–ma‘naviy kamolot asosi. – Toshkent: “Tasvir nashriyot uyi”, 2019, 36 b.
8. Qarshiyev B. Jamiyat xavfsizligi va barqarorligini ta‘minlashda mediata‘limning o‘rni. Siyosiy fanlar bo‘yicha falsafa doktori (rhd) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent, O‘zMU, 2020. – 46 b.
9. Sheranova M. Mediata‘lim texnologiyalari asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ma‘naviy tarbiyasini shakllantirish. - Jizzax, JDPU, 2022. – 56 b.
10. Qarshiev B. Mediata‘lim – yoshlarni salbiy axborotlardan himoya qilishning muhim omili. Academic Research in Educational Sciences www.ares.uz. (340-345).